

УДК 165.192–028.42

**ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ
РЕФЛЕКСІЇ НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ***PHILOSOPHICAL COMPREHENSION
OF THE REFLECTION OF THE SCIENTIFIC PICTURE
OF THE WORLD*

Іванець Н. В.,
аспірантка, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна),
e-mail: gileya.org.ua@gmail.com

Ivanets N. V.,
postgraduate student, National Pedagogical
Dragomanov University (Kyiv, Ukraine), e-mail:
gileya.org.ua@gmail.com

Доведено, що зробити усвідомлену діяльність предметом спостереження практично неможливо, оскільки, спрямовуючись безпосередньо на себе, свідомість перестає бути свідомістю про щось, постаючи вже свідомістю свідомості. Щоб вийти з цього замкненого кола, варто піднятися на вищий рівень дослідження – не теоретичний, а метатеоретичний.

Ключові слова: рефлексія, наукова картина світу, свідомість.

In the article drawn conclusion, that It is practically impossible to make a conscious activity subject of observation, since, directing directly on oneself, consciousness ceases to be a consciousness about something, having already appeared consciousness of consciousness. In order to get out of this closed circle, it is necessary to rise to a higher level of research – not theoretical, but metatheoretical.

Keywords: reflexion, scientific picture of the world, consciousness.

Людське сприйняття – навіть найбільш суб'єктивне – має ознаки об'єктивності. Людині ніяк не уникнути онтологічного імперативу, згідно з яким все, що спонукає її до діяльності, має бути опосередковане вердиктом її свідомості, усвідомлення. Між нею та фактами завжди існує посередник споглядальності, в результаті чого реальна і евентуальна дійсність сприймається картинно, образно, теоретично. Жоден факт не віддзеркалюється в свідомості абсолютно тотожним чином, бо свідомість людини – це не пасивне дзеркало, а активна, спонтанна, перетворююча сила; вона, згідно з формулою К. Маркса, ніколи не може бути чимось іншим, як усвідомленим буттям.

Градація цих трансформацій моделює велику кількість теоретично осмислених фактів: від найпримітивніших до організаційно найвищих. Дев'ять можливих картин нараховує Гете в аналізі цього явища, дев'ять можливих заломлень фактів в людській свідомості. Приміром, з даху зривається цеглина. Ми називаємо це випадковістю. Вона потрапляє на плечі перехожого – зрозуміло, механічно, але не лише механічно, бо слідує законам тяжіння, а відтак діє ще й фізично. Розірвані судини людини–невдахи припиняють свою функцію, а натомість починають діяти хімічні реакції. Органічне життя намагається відновитися, а людина деякий час залишається психічно приголомшеною. Приходячи до тями, вона відчуває себе етично глибоко ображеною. Релігійною ж вона стає, приписуючи цей випадок

вищому провидінню, розглядати його як порятунок від ще більшого зла. Коли ж людина одужує, то підкорює щабель геніальності, бо вже вірить в Бога і в себе, відчуває себе обранцем долі, тому поважає кожну випадковість і з усього намагається зробити повчальні й корисні висновки, аби життя набуло виразності й цілепокладаючої бадьорості.

Примітивне й наївне осмислення характеризує явище як випадкове; при механічному підході випадковість явища вже набуває певного методологічного забарвлення, а пояснення тут вже стає науковим поясненням; фізика вказує на те, що факт збігається з принципом; хімія виявляє якісну сторону явища, яка залишалася прихованою; органіка осмислюється явище хіміко–фізично, квалітативно–квантитативно, синтетично; у психіці квалітативно–квантитативний синтез специфікується в індивідуальній диференціації; етика сприймає явища в ціннісному ракурсі, наполягає на доцільності переходу від констатації факту до його значущості; в релігії значущість факту специфікується, а методом специфікації є віра; геніальність можна було б відреконструувати конкретною людиноюдією, тобто філософією, ядро якої гуманне й людяне, а гуманізм базується не на вірі, а на знанні.

Є істини, які ми знаємо. А є ті, яких ми не знаємо. Але від того, що ми їх не знаємо, вони не перестають бути істинами. Назвемо їх «істини самі по собі». Як аргументовано доводить у своїй книзі Бернард Больцано [1, с. 49–50], універсальна наука стає можливою тоді, коли ми припускаємо можливість існування подібних «істин самих по собі».

Критерієм науковості І. Кант вважав те апріорне знання, достовірність якого доведена за зразком математики до рівня аподиктичності, апріорізму. Примусова сила наукового мислення ґрунтується на тому, що всі надбання науки можуть бути репрезентовані у вигляді послідовності тверджень, кожне з яких може бути лише істинним або хибним. Причому, спосіб перевірки пропонується разом з твердженням, тому перевірка в принципі доступна всім. Когнітивний компендіум релігії і філософії має істотні відмінності від наведених ознак науки, тому існує лише одна фізика, на тлі численних філософських і релігійних парадигм.

У наш час розгортається криза сенсу науки, який виявляється на всіх рівнях функціонування цього соціального інституту [2, с. 118]. На макрорівні криза сенсу науки виявляє себе в тому, що сучасне суспільство амбівалентно оцінює функціонування системи науки як соціального інституту. Теперішня наука багато в чому не відповідає як існуючій соціальній реальності, так і потребам майбутнього. Критиці піддається як зміст освіти, так і її результат. З боку суспільства висувуються різні вимоги і пропозиції щодо вдосконалення системи масової освіти, однак широкомасштабне реформування освітньої системи не поспішає призводити до очікуваних позитивних результатів.

На мезорівні криза сенсу науки виявляє себе в гетерогенності наукових концептів, у множинності

оцінок існуючого стану і запропонованих методів його оптимізації. Роз'єднаність наукового дискурсу можна проілюструвати не лише на прикладі боротьби різних теоретичних концептів, а й засобом критичного відношення до них з боку інших суб'єктів науки. В сучасних умовах наука перестала бути істиною в останній інстанції і дороговказом для масової свідомості.

На макрорівні криза сенсу науки характеризується втратою мотивації до освоєння традиційного змісту науки, відмовою реципієнтів бути лише об'єктами наукового впливу, «судинами для наповнення наукою».

Таким чином, гіпердинаміка сучасної соціальності, плюралістичність культурних світів і принципова невизначеність майбутнього людства істотно проблематизують сутнісні підстави наукової сфери.

Істотним недоліком є ігнорування чи навіть заперечення основної генеалогічної цінності науки – її «запитального» характеру. Між іншим, саме цей інструмент завжди вважався основною перевагою науки як форми суспільної свідомості й сфери знання. Прикро, але сучасна наука (особливо її адміністративно-управлінська вертикаль) замість того, щоб ефективно використовувати запитальний ресурс, менторським тоном виголошує від імені Її Величності Істини інтелектуально невивагливі або взагалі сумнівні постулати.

Амплітуда проблемних факторів сучасної науки також ставить під сумнів сциєнтистський акцент класичної науки, котрий виражається в суб'єкт-об'єктній епістемології, у вимозі ціннісної індиферентності дослідника як передумови для отримання достовірних результатів. Сучасний теоретик науки неминуче залучається в поліаспектність смислового поля того феномена, про який він «запитує», тому більшість досліджень іманентно містить ціннісні пріоритети дослідника.

К. Поппер наполягав на необхідності змиритися з думкою, що «наука є не сукупністю знань, а лише системою гіпотез, котрі, за великим рахунком, неможливо обґрунтувати. Їх використовують доти, доки їм знаходять практичне підтвердження. Але ми ніколи не зможемо з упевненістю стверджувати, що вони «істинні» чи хоча б «вірогідні» [3, с. 170]. Лавиноподібний утилітаризм, яким наукове знання останнім часом просякнуте наскрізь, істотно дискредитував науку як таку, розвіяв рожеві ілюзії масової свідомості відносно завдань і можливостей наукової сфери: «Науки знаходять своє обґрунтування в корисності, а не в істині» [4, с. 144].

В цьому, власне, й полягає проблема неадекватності науки буттєвим реаліям, з'ясуванням сутності яких наукове знання покликане опікуватися. С. Булгаков привернув увагу до ще однієї проблеми: «Наукотворчість значно вужча життя, оскільки суб'єкт та об'єкт у живій єдності виражають себе не в науковому пізнанні, а в дії, в реальному житті. Наука вивчає лише труп природи. Вона вирізає із живого організму окремі

шматки дійсності, аби в них зорієнтуватися і встановити деяку механічну закономірність. Потім вона складає вирізані шматки назад, але це вже виявляється мертва природа» [4, с. 154].

Адекватне висвітлення особливостей і закономірностей наукової артикуляції потребує першочергового дослідження науки як соціального феномену, аналіз культурних, духовних і комунікативних аспектів функціонування наукової реальності. У чому ж полягає найбільш виразна відмінність між наукою та культурою? Якщо в епіцентрі уваги науки перебувають причинно-наслідкові зв'язки дійсності, то покликанням культури є окреслення мети і спонук рухатись у напрямку до цієї мети. Такої мети і таких цільових пріоритетів практично не існує в природі або ж їх дуже важко виявити і верифікувати. Тому їх можна лише створити. Яким чином? Насамперед засобом цінностей, уявлень про те, що має пріоритетне значення, що повинно бути.

Соціально-філософський апарат дослідження науки, особливо поняття соціальності, соціальних процесів, соціального знання, базується на працях сучасних соціальних філософів, представників теоретичної соціології, а також соціальної психології та структурної семіотики: М. Вебера, А. Шютца, П. Бергера, Т. Лукмана, З. Баумана, Е. Тоффлера, Д. Белла, П. Друкера, Т. Парсонса, Н. Лумана, Е. Гідденса, П. Бурдьє, Ю. Габермаса, Дж. Роулза, А. Печчеї, П. Штомпки та інших.

Дослідження парадигмального зсуву в сучасній науці базується на інтегральній рефлексії сучасної культури та соціальності, здійсненої в сучасній філософії (Б. Гершунський, В. Кемеров, Т. Керімов, В. Панарін, Г. Щедровицький, Е. Гідденс, К. Манхайм, Х. Ортега-і-Гассет, Т. Парсонс, А. Печчеї, Е. Тоффлер, М. Фуко та іншими).

Дослідження наукової реальності базується на методології сучасної соціальної феноменології (З. Бауман, П. Бергер, П. Бурдьє, Е. Гідденс, Ж. Дельоз, Ж. Ліотар, Т. Лукман, Н. Луман, Е. Тоффлер, П. Фейєрабенд, Ю. Габермас, А. Шютц).

Важливі аспекти соціокультурних і ціннісних систем різних історичних епох, а також притаманних їм типів особистості розкриваються у працях С. Аверінцева, В. Андрущенко, Л. Баткіна, М. Бахтіна, М. Вебера, Р. Гвардіні, А. Гуревича, В. Кременя, С. Кримського, Д. Лихачова, І. Надольного, В. Пазенка, М. Поповича та інших дослідників.

Аналізу історичних типів наукової раціональності присвячені дослідження М. Гайдеггера, Ж. Дерріди, Ж. Дельоза, К. Поппера, Т. Куна, П. Фейєрабенда, Р. Рорті, П. Козловські, М. Мамардашвілі, Г. Щедровицького та інших.

Проблема невідповідності сучасної науки змінам соціальних умов аналізувалася У. Джонстоном, Ф. Кумбсом, Б. Саймоном.

Для дослідження герменевтичної проблематики сучасної науки варто вдатися до послуг праць представників філософії культури та філософської герменевтики (В. Біблера, Г. Гадамера, В. Дільтея, П. Рікера, Ф. Шлейєрмахера).

Комунікативна проблематика науки в умовах сучасності потребує застосування методології сучасної комунікативної філософії (Х. Арендт, О. Больнов, М. Бубер, Ж. Бодрійяр, Н. Луман, К. Поппер, В. Франкл, Ю. Габермас).

Втім, відчувається брак філософського дослідження факторів, які визначають становлення теорії наукової сфери, осмислюють фактори подолання кризових тенденцій на рівні сучасної науки і суспільства, пропонують теоретичні й практичні інструменти подолання проблем, загроз і небезпек.

До середини ХХ століття дослідницькі пріоритети філософії науки змістилися від питання про структуру природничонаукового знання до механізмів його функціонування і розвитку. Актуалізувалося завдання побудови логіки розвитку наукових теорій на основі ретельного вивчення реальної емпіричної історії науки. В результаті почалося інтенсивне становлення так званих некумулятивних моделей науки, що протистоять кумулятивним моделям позитивістів.

Сутність кумулятивізму виразно охарактеризував М. Бунге: будь-яка історична послідовність наукових теорій зростає – у тому сенсі, що кожна нова теорія включає попередні теорії. В цьому процесі ніщо й ніколи не втрачається. Ця точка зору припускає безперервне зростання у вигляді адитивної послідовності теорій, що сходяться до деякої межі, котра об'єднує всі теорії в єдину цілісність.

У другій половині ХХ століття кумулятивне уявлення про зростання наукового знання втратило свою популярність. Було з'ясовано, що кумулятивна парадигма не корелюється з реальною історією науки, оскільки науковий поступ супроводжується істотними втратами ідейно-світоглядного і концептуального ґатунку. Одним із найбільш рішучих противників кумулятивної моделі розвитку різко був Т. Кун. Досліджуючи проблему факторів, котрі визначають вибір ученими між альтернативними теоріями, він висунув некумулятивну модель розвитку науки, в епіцентрі якої перебувала теза про «несумірність» теорій, що конкурують між собою в період наукової революції.

Під «несумірністю» теорій Т. Кун, як і П. Фейєрабенд, розумів неможливість порівняти їх один ні за критерієм істинності, ні за рівнем універсалізму (можливості застосування на практиці чи в теоретичних конструкціях). Основні елементи кунівської моделі – «парадигма», «наукове співтовариство» і структуризація розвитку науки на дві фази: «аномальну» (революційну) та «нормальну» (стабільну, накопичувальну). Парадигма і наукове співтовариство – взаємопов'язані елементи, які не можуть існувати один без одного. З одного боку, наукові співтовариства є носіями парадигм, з іншого, – парадигма є основою самоідентифікації і відтворення наукового співтовариства.

Під парадигмами Т. Кун розумів визнані всіма наукові досягнення, які впродовж деякого часу

забезпечують наукове співтовариство моделлю (моделями) постановки проблем та їх розв'язання. Парадигма має в своєму розпорядженні обґрунтовані відповіді на ключові запитання, котрі слугують світоглядним, критеріальним і концептуальним орієнтиром. Т. Кун звів сутність «нормальної» науки до «наведення ладу». Власне, цією рутинною і зайнята більшість учених у процесі наукової діяльності.

Такий методологічний підхід схиляє науковця до необхідності втиснути в парадигму якомога більше досліджуваних явищ і феноменів. Натомість явища, які не поміщаються в прокрустове ложе парадигми, часто взагалі випускаються з поля зору, ігноруються або їхня значущість цілеспрямовано применшується, мінімізується. В межах «нормальної» науки вчені, як правило, не ставлять собі мету створити нові теорії – навпаки, дослідження спрямовуються на розробку тих явищ і теорій, які мають статус фаворитів домінуючої парадигми [5, с. 59].

Наукова революція («аномальна» фаза в розвитку науки) полягає в зміні лідируючої парадигми. Через несумірність парадигм їх конкуренція набуває ознак наукових співтовариств, а перемога визначається не стільки внутрішньо науковими, скільки соціокультурними і навіть соціально-психологічними процесами. Конкуренція між різними групами наукового співтовариства – єдино можливий інструмент, який призводить до перегляду парадигмальних пріоритетів. На переконання Т. Куна, відмова від попередньої парадигми завжди є результатом чогось істотно більшого, ніж порівняння теоретичних викладом з практичними, емпіричними і концептуальними даними.

Трансформація наукової парадигми в наш час – це передусім зміна стандартів, формату наукової раціональності. На сьогодні у філософському середовищі домінуючою є позиція, згідно з якою раціональність історично мінлива. Це може здатися алогічним і парадоксальним, проте має слушність також позиція дослідників, котрі стверджують про незмінність раціональності. Певною мірою вони також праві, оскільки попри історичні зміни раціональності спостерігається незмінність деяких її елементів. Це дає підстави стверджувати про раціональність як єдиний феномен в багатьох різновидах.

Неадекватне наповнення конкретним змістом поняття раціональності та сповідування такого стану на практиці призводить до криз людської культури, як у пізнавальному, так і в смисложиттєвих планах. Криза певного типу раціональності зумовлюється тим, що конкретний набір принципів і правил, якими керується в своїй діяльності розум (лінійність, редуccionізм, жорстка детермінованість тощо), виявляється малоефективним в освоєнні світу, організації суспільного життя, перетворенні зовнішнього середовища і т.п.

Раціональність класичної науки, яка містить у своїй основі математичне природознавство,

сприймається як протипага середньовіччю в цілому і християнству зокрема. Але без нього була б неможлива новоевропейська наука. «Рациональний ірраціоналізм» християнства посприяв становленню новоевропейської науки. Саме в лоні християнської думки постали ідеї прямолінійності часу, а відтак і руху як такого, що стало основою не лише нової фізики, а й нового бачення світу загалом. Християнство актуалізувало, інкорпоровало в суспільну свідомість ідею актуальної нескінченності, яка лише згодом отримала належне місце в наукових побудовах.

Окрім позитивних аспектів християнського впливу були й негативні, які визначили той негативний бік новоевропейської науки, що нині став головною мішенню критики науки. Йдеться про тезу, згідно з якою людина – цар природи і має повне право використовувати її на власний розсуд, а наука – той засіб, який в цьому їй має допомогти. Такий тип науки повністю відсторонений від духовності й суб'єктивності. Де-факто він є шляхом у нікуди.

З одного боку, широкомасштабні кризи раціональності по своїй суті є кризами певного ставлення людини до навколишнього середовища. З іншого боку, кожен тип раціональності визначає ставлення людини до навколишнього світу. Найбільш виразним негативним прикладом новоевропейського типу раціональності може слугувати екологічна криза.

Сучасні парадигмальні зміни в науці є виявом вичерпання як можливостей певного ставлення до світу, так і світоглядно-концептуальних орієнтирів, на досягнення яких скеровує увагу стара парадигма.

Феномен нестабільності постає в якості визначального чинника в розумінні світу й людського суспільства, ідея нестабільності є визначальною рисою нової наукової парадигми, а відтак і нової наукової раціональності, яка надає можливість осягати нові пізнавальні горизонти, нові зрізи реальності, які характеризуються такими рисами, як становлення, нелінійність, нестаціонарність, нестійкість. Нестабільність виникає всюди – у фізичних, хімічних, біологічних, психологічних, соціальних, культурних, інформаційних, інтелектуальних, духовних середовищах, де взаємодіють і протистоять один одному суб'єкти, фактори і тенденції. З огляду на тотальність цього явища нехтувати ним не варто.

Наукова парадигма, яка базується на ідеї нелінійності, намагається не тільки об'єднати природничонауковий та гуманітарний компоненти культури, а й трансформувати наше розуміння універсальної ролі метамови, котра синтезує фундаментальні закони природознавства, філософії та синергетики. Ідея нелінійності передбачає відсутність жорсткого детермінізму, характерного для парадигми лінійного функціонування світу, яка лежить в основі раціональності класичної науки. Це особливо яскраво проявляється на прикладі науки Нового часу, передусім у класичній механіці.

Принцип нелінійності в розумінні світу не відкидає й не заперечує здобутки класичної науки (які, власне, перевірені часом та практикою), а лише вказує на межі їхнього застосування.

Лінійний підхід є неефективним при розгляді відкритих і складних систем, яким притаманна самоорганізація і саморозвиток. Відкриті нелінійні системи еволюціонують під впливом не лише флуктуацій у зовнішньому середовищі, а й внаслідок внутрішніх суперечностей, котрі спонтанно виникають у надрах системного об'єкта. Це призводить до істотного збільшення факторів, що впливають на розвиток системи, а також унеможлиблює встановлення однозначних причинно-наслідкових зв'язків. Як наслідок – передбачення розвитку системи можуть бути зроблені лише на нетривалій перспективі і у вузькому спектрі можливих ліній розвитку.

Сучасна наукова парадигма інтерпретує світ в основному складною і нестабільною системою, в якій людині хоч і відводиться важлива роль, проте це не роль повновладного господаря, а роль одного з гравців. І коли гуманізм проголошує людину найвищою цінністю, то для її збереження необхідно усвідомлювати важливість збереження інших складових світ-системи. Відтак, людині слід розважливо поглянути на дійсність і урівняти себе з іншими визначальними компонентами світу.

Наукова парадигма сучасної науки істотно відрізняється від стандартів науковості й пояснення світу, що були сформовані в епоху Нового часу. Ключовими елементами цієї парадигми є ідея нестабільності, яка, в свою чергу, актуалізує ідею нелінійності в розумінні й змалюванні світу. Для ефективного функціонування в умовах багатоманітної сучасності ідея гуманізму має бути переосмислена з урахуванням новітніх трансформацій наукової парадигми та наукових даних.

Наукове знання – провідний елемент наукового простору, впорядкована в просторі й часі знаково-символічна система вираження пізнавальної діяльності людини. Воно існує як лінійний (просторовий) текст, об'єктивних детермінованих та індетермінованих багатовекторних зі зворотними зв'язками (і в цьому плані нелінійних) смислових висловлювань про об'єкти пізнання, вихід за які є виходом за межі науковості у сферу синкретичності, міфологічності та вірувань. Суб'єкти і об'єкти науки, її положення, способи їх творення і опанування ними є об'єктивованими, дистанційованими й ідентичними в усіх соціокультурних ареалах, тому наукові положення мають один і той же функціональний простір.

Важливою тенденцією науково-освітнього простору є зростання в ньому частки соціогуманітарного знання, яке хоч і запозичує деякі властивості знань природничих наук (окремі методи та форми вираження), але водночас спостерігається і зворотній процес: соціогуманітарні дослідження все більше стають аналогами для досліджень у сфері природознавства і технічних наук (метод інтерпретації, ідеї еволюційних, революційних

змін, значення ціннісного елемента в знаннях тощо), соціогуманітарні знання стають усе більш технологічними та праксеологічними. Економічні категорії на кшталт «інтелектуальна власність», «інтелектуальний капітал», «символічний капітал» і т.ін. стають невід'ємними складовими сучасного наукового простору.

Наука має бути об'єктивною в тій мірі, в якій людина може бути об'єктивною [6, с. 109–110]. Всі помилки сучасної науки мають у своїй основі небажання визнати недосконалість людської природи. У цьому випадку вчений уподібнюється невротикові – він спрямовує свої зусилля виключно в напрямку «чистоти» і «об'єктивності», він хоче бачити в собі «лише мислителя», притлумлюючи свою людську природу, а в результаті, за іронією долі, втрачає інтелектуальний потенціал і психологічне здоров'я. Зрештою, якби наука була методичною сукупністю правил і процедур, то чим би вона відрізнялася від конвеєрного ремесла або від «науки про дамські парасольки»?

Наука часто потрапляла в іронічні ситуації, відстоюючи «істини», які згодом виявлялися курйозом або й узагалі нісенітницею [7, с. 387–388]. Зокрема, ще за кілька років до того, як брати Райт підняли в повітря перший літальний апарат, наукові авторитети безапеляційно стверджували: важкий за повітря механічний об'єкт літати не може. Або ще один приклад: тривалий час мімікрію «науково» пояснювали як результат виживання найбільш пристосованих організмів. Стверджувалося, що одна з комах могла «випадково» народитися з тілом зеленуватого кольору, а потім – з огляду на успішність цієї комах – її потомство отримало вирішальну перевагу в конкурентній боротьбі. В різних формах ця зухвала теоретична викладка настільки часто повторювалася вченими, що зуміла завоювати ледве не всезагальне визнання.

І це попри ігнорування винахідниками «наукових» пояснень мімікрії математичної неможливості серії «випадкових» поєднань і повторів: «Якщо підрахувати суму свідомої роботи, необхідної для того, аби зі шматка залізної руди отримати лезо ножа, то ми не візьмемося припускати, що ніж міг виникнути «випадково». Було б цілковито ненауково очікувати, що в надрах землі знайдеться готове лезо з торговою маркою Шеффілда або Золінгена. Але теорія мімікрії очікує значно більшого, стверджуючи, що можна знайти сформовану природним чином друкарську машинку, яка цілком готова до вжитку» [8, с. 59–60].

У книзі К. Хюбнера «Критика наукового розуму» [6, с. 14–15] на конкретних прикладах ілюструється теоретична навантаженість емпіричних фактів, простежується, яким чином і в який спосіб різні теоретичні поняття і закони включаються в процес їх формування. Автором також з'ясовано вплив на цей процес позанаукових чинників. Емпіричні істини, як зазначає К. Хюбнер, є результатом застосування деякої системи правил. Самі ж правила мають складну системну організацію: вони включають не лише ідеї, поняття і закони раніше сформованих

теорій, які беруть участь у формуванні наукових фактів, а й містять апріорні по відношенню до науки засновки у вигляді соціально-історичного контексту, сукупності соціокультурних передумов, які визначають можливості наукового досвіду в кожну конкретну історичну епоху тощо [9, с. 48].

Фактично принципи і фундаментальні ідеї наукових теорій не є результатом простого узагальнення фактів: вони містять певний апріорний компонент, особливості якого вкорінені в специфіці соціокультурної ситуації, котра відбирає, культивує, селекціонує з усіх можливостей наукового пошуку і артикулює засобом мови лише ту підмножину, що найбільш тісно корелює з характером соціокультурного і конкретно-історичного контексту.

Список використаних джерел

1. Больцано, Б., 2003. 'Учение о науке (Наукоучение). Избранное', СПб.: Наука+Meiner (Hamburg), 519 с.
2. Виндельбанд, В., 1995. 'Критический или генетический метод?', *Избранное: Дух и история*, М.: Наука, 432 с.
3. Popper, K., 1934. 'Gesammelte Werke', *Erkenntnis*, Vol.V, 466 s.
4. Булгаков, СН., 1990. 'Философия хозяйства', М.: Наука, 412 с.
5. Гиндилис, НЛ., 1999. 'Изменение мировоззренческих установок современной науки', *Философские науки*, М., №3–4, с.56–64.
6. Степин, ВС., 1991. 'К проблеме структуры и генезиса научной теории', *Философия, методология, наука*, М.: Прогресс, 312 с.
7. Слотердаjk, П., 2001. 'Критика цинического разума', [перев. с нем. А. В. Перцева], Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 584 с.
8. Успенский, ПД., 1993. 'Новая модель Вселенной', СПб.: Издательство Чернышевца, 560 с.
9. Rouse, J., 1987. 'Knowledge and Power: Toward a Political Philosophy of Science', Ithaca, N.-Y., 312 p.

References

1. Bol'cano, B., 2003. 'Uchenie o nauke (Naukouchenie). Izbrannoe (The doctrine of science (Science). Favorites)', СПб.: Nauka+Meiner (Hamburg), 519 s.
2. Vindel'band, V., 1995. 'Kriticheskij ili geneticheskij metod? (Critical or genetic method?)', *Izbrannoe: Duh i istorija*, М.: Nauka, 432 s.
3. Popper, K., 1934. 'Gesammelte Werke', *Erkenntnis*, Vol.V, 466 s.
4. Bulgakov, SN., 1990. 'Filosofija hozjajstva (Economic philosophy)', М.: Nauka, 412 s.
5. Gindilis, NL., 1999. 'Izmenenie mirovozzrencheskih ustanovok sovremennoj nauki (Changing the worldview of modern science)', *Filosofskie nauki*, М., №3–4, s.56–64.
6. Stepin, VS., 1991. 'K probleme struktury i genezisa nauchnoj teorii (To the problem of the structure and genesis of scientific theory)', *Filosofija, metodologija, nauka*, М.: Progress, 312 s.
7. Sloterdajk, P., 2001. 'Kritika cinicheskogo razuma (Criticisism of the cynical mind)', [perev. s nem. A. V. Perceva], Ekaterinburg: Izd-vo Ural, un-ta, 584 s.
8. Uspenskij, PD., 1993. 'Novaja model' Vselennoj (New Model of the Universe)', СПб.: Izdatel'stvo Chernyshjova, 560 s.
9. Rouse, J., 1987. 'Knowledge and Power: Toward a Political Philosophy of Science', Ithaca, N.-Y., 312 p.

* * *